

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Дослідження стану фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах дозволило визначити основні протиріччя в системі організації навчально-виховного процесу. Від вирішення виявлених протиріч залежить якість навчання і, як наслідок, здоров'я учнів. Як засіб формування змісту фізкультурної освіти наводиться розроблена автором дидактична модель навчального предмета „Фізична культура”, в якій, на основі принципу єдності змістовного і процесуального компонентів навчання, розкриваються його основні складові. Досліджується проблема класифікації уроків фізичної культури як основної форми фізичного виховання, а також пропонуються шляхи для подолання визначених протиріч.

Ключові слова: *фізичне виховання, навчальний предмет „Фізична культура”, дидактична модель навчального предмета, класифікація уроків фізичної культури, зміст фізкультурної освіти.*

Исследование состояния физического воспитания в общеобразовательных учебных заведениях позволило определить основные противоречия в системе организации учебно-воспитательного процесса. От решения выявленных противоречий зависит качество обучения и, как следствие, здоровье учащихся. Как средство формирования содержания физкультурного образования наводится разработанная автором дидактическая модель учебного предмета «Физическая культура», в которой, на основе принципа единства содержательного и процессуального компонентов обучения, раскрываются его основные компоненты. Исследуется проблема классификация уроков физической культуры как основной формы физического воспитания, а также предлагаются пути решения основных противоречий.

Ключевые слова: *физическое воспитание, учебный предмет «Физическая культура», дидактическая модель учебного предмета, классификация уроков физической культуры, содержание физкультурного образования.*

Research of the state of physical education in general educational establishments allowed to define basic contradictions in the system of organization of учебно-воспитател'ного process. Teaching quality and, as a result, health of student

depends On the decision of the exposed contradictions. As a mean of forming of maintenance of athletic education is pointed the didactic model of educational object developed an author the «Physical culture» in which, on the basis of principle of unity of rich in content and judicial teaching components, his basic komponenty open up. A problem is probed classification of lessons of physical culture as a basic form of physical education, and also the ways of decision of basic contradictions are offered.

Key words: *physical education, an educational object is the «Physical culture», didactic model of educational object, classification of lessons of physical culture, maintenance of athletic education.*

Постановка проблеми. В останній час на Україні спостерігалось декілька смертельних випадків під час занять на уроках фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах. У зв'язку з цим Міністерство освіти і науки України видало два накази № 956 від 22.10.2008 р. „Про заходи щодо вдосконалення роботи з фізичного виховання та збереження здоров'я школярів в навчальних закладах України” [4], № 1008 від 8.11.2008 р. „Про невідкладні заходи щодо збереження здоров'я учнів під час проведення занять з фізичної культури, захисту Вітчизни та позакласних спортивно-масових заходів” [5].

Аналіз незадовільного стану фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах був здійснений на сумісній колегії Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. На підставі цього аналізу було прийняте відповідне рішення від 11 листопада 2008 р. № 13/1-2; 10; 11/1 [6]. Але, на наш погляд, в наказах і рішенні враховані не всі фактори, які впливають на суттєву модернізацію фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах у цілому й уроках фізичної культури як основної форми. Не визначені основні протиріччя, розв'язання яких дозволить підвищити якість навчально-виховного процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Основною метою даних матеріалів є визначення негативних тенденцій в організації навчально-виховного процесу на уроках фізичної культури у формі протиріч, а похідними від мети завданнями слід вважати: визначення провідних функцій різних ступенів навчання в загальноосвітніх закладах; презентація основних складових навчального

предмета „Фізична культура”; обґрунтування класифікації уроків фізичної культури (видів і типів); формулювання основних шляхів усунення недоліків, які зазначені в розглянутих протиріччях.

Першим і невідкладним кроком на цьому шляху є створення концепції фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах в якій необхідно розкрити науково-теоретичні основи з урахуванням прогресивних тенденцій удосконалення освіти в школах у цілому. Для науково обґрунтованого вирішення цієї проблеми необхідно переосмислити сутність фізичної культури, її функції та відповідні цілі й завдання, зміст навчально-виховного процесу, діяльність вчителя тощо. Торкаючись питань оздоровчих аспектів діяльності загальноосвітніх шкіл у документах, що регламентують фізичне виховання в загальноосвітніх навчальних закладах, відзначається, що за останні роки значно зросло навчальне навантаження учнів, зумовлене невідповідністю змісту освіти, навчальних технологій їх віковим психофізіологічним особливостям. Це гальмує різнобічний розвиток дітей, негативно впливає на стан їхнього здоров'я, мотивацію навчання тощо.

У „Концепції фізичного виховання” [1], в системі освіти України виникла необхідність радикальної перебудови системи фізичного виховання підростаючого покоління.

На це звертають увагу також останні накази МОН України [4; 5] а також сумісне рішення колегії МОН України, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту [6].

Спеціалісти в галузі шкільної фізичної культури відзначають, що науково-технологічна сутність інновацій у фізичному вихованні дітей і підлітків полягає у пріоритетній спрямованості змісту фізкультурної освіти в загальноосвітній школі на засвоєння учнями моральних, інтелектуальних, рухових, мобілізаційних, комунікативних, здоров'єформуючих і здоров'єзберігаючих цінностей фізичної культури з використанням конвенцій нових елементів елітної національної і світової культури спортивної підготовки (Бальсевич В.К., Круцевич Т.Ю., Лубишева Л.І., Матвеев А.П., Москаленко Н.В., Шиян Б.М. та ін.). Зазначене вище й обумовило актуальність обраної теми.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні основних протиріч шкільного фізичного виховання, в розробці дидактичних основ організації навчального процесу на уроках фізичної культури, а саме: цілей і завдань, проектування змісту фізкультурної освіти, доборі методів та форм організації навчальної діяльності учнів тощо.

Виклад основного матеріалу. Орієнтуючись на провідні функції фізичного виховання учнів 1-11 класів (пізнавальна, виховна, розвивальна й оздоровча), ми розглянемо головні функції кожного ступеня навчання. Так, головною функцією першого ступеня загальноосвітнього навчального закладу (1-4 кл.) є введення учнів у світ фізичної культури за допомогою формування в них „школи” рухів, розвитку початкового рівня таких рухових здібностей як швидкість, спритність, гнучкість, координація рухів, озброєння теоретико-методичними, гігієнічними й валеологічними знаннями тощо.

Головною функцією другого ступеня навчання (5-9 кл.) є створення фундаменту фізичного здоров'я учнів за допомогою подальшого розвитку рухових здібностей, сформованих у першому ступені, і активного формування силових і швидкісно-силових здібностей, загальної і спеціальної витривалості.

Крім цієї функції, у 5-9 класах необхідно реалізовувати діагностично-прогностичну функцію з метою виявлення, на основі певного розвитку рухових здібностей, потреб і схильностей учнів до орієнтовного спортивного профілю (легка атлетика, гімнастика, спортивні ігри тощо).

На основі достатнього рівня сформованості „школи” рухів, розвитку основних рухових здібностей і визначення спортивного профілю, у третьому ступені головною функцією слід вважати фізкультурно-спортивне вдосконалення, де учні складають індивідуальні програми фізичного розвитку й удосконалення в обраному виді спортивної спеціалізації.

Як зазначалося вище, в шкільному фізичному вихованні визначився ряд протиріч.

Розглянемо тільки основні протиріччя, які суттєво впливають на якість навчально-виховного процесу. Перше з них полягає в тому, що гуманізація освіти, яка потребує звернення до особистості учня, створення умов для

формування в індивіда соціально-значущої системи цінностей, тільки декларується.

Реальне навчання не орієнтується на цілісне формування особистості. Програми з фізичного виховання націлюють учителів на формування певних рухових умінь і навичок та виконання різних навчальних нормативів. Педагоги не враховують анатомо-фізіологічні особливості учнів, їх фізичну й технічну підготовку, інтереси й потреби, індивідуальний рух у розвитку вмінь і навичок, основних рухових здібностей.

Другим слід визначити протиріччя між метою й завданнями, які поставлені перед шкільним фізичним вихованням і новими підходами до їх формулювання. Зміст і формулювання цілей і завдань у програмах носить розмитий і неконкретний характер типу: збереження й зміцнення здоров'я, загартування, підвищення працездатності, виховання потреби в систематичних заняттях тощо.

На наш погляд, з метою гуманізації навчально-виховного процесу, урахування інтересів, потреб і нахилів кожного учня як особистості, необхідно конкретизувати цілі й завдання для учнів різного ступеня навчання на підставі обґрунтованих функцій кожного ступеня навчання, віку, статі, інтелектуальної і фізичної підготовки. Завдання необхідно формулювати конкретно для кожного класу орієнтуючись на анатомо-фізіологічні й психологічні особливості, сенситивні періоди розвитку основних рухових здібностей.

Третє протиріччя є між змістом програми й складовими навчального предмета „Фізична культура”. Розкриваючи сутність цього протиріччя слід відзначити, що в зміст фізкультурної освіти не включено в явному вигляді чотири складові будь-якого змісту освіти (знання та способи діяльності, досвід здійснення відомих способів діяльності, досвід творчого використання знань і способів діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності, самого себе тощо за І.Я. Лернером) [7].

Конструювання змісту фізкультурної освіти в програмах не враховує основні компоненти дидактичної моделі навчального предмета, а саме: складу теоретичного компонента (предметно-наукові і допоміжні знання), практичного

компонента (основні і допоміжні способи діяльності), а також способи діяльності інтелектуального характеру. Нижче ми наведемо розроблену нами модель (рис. 1).

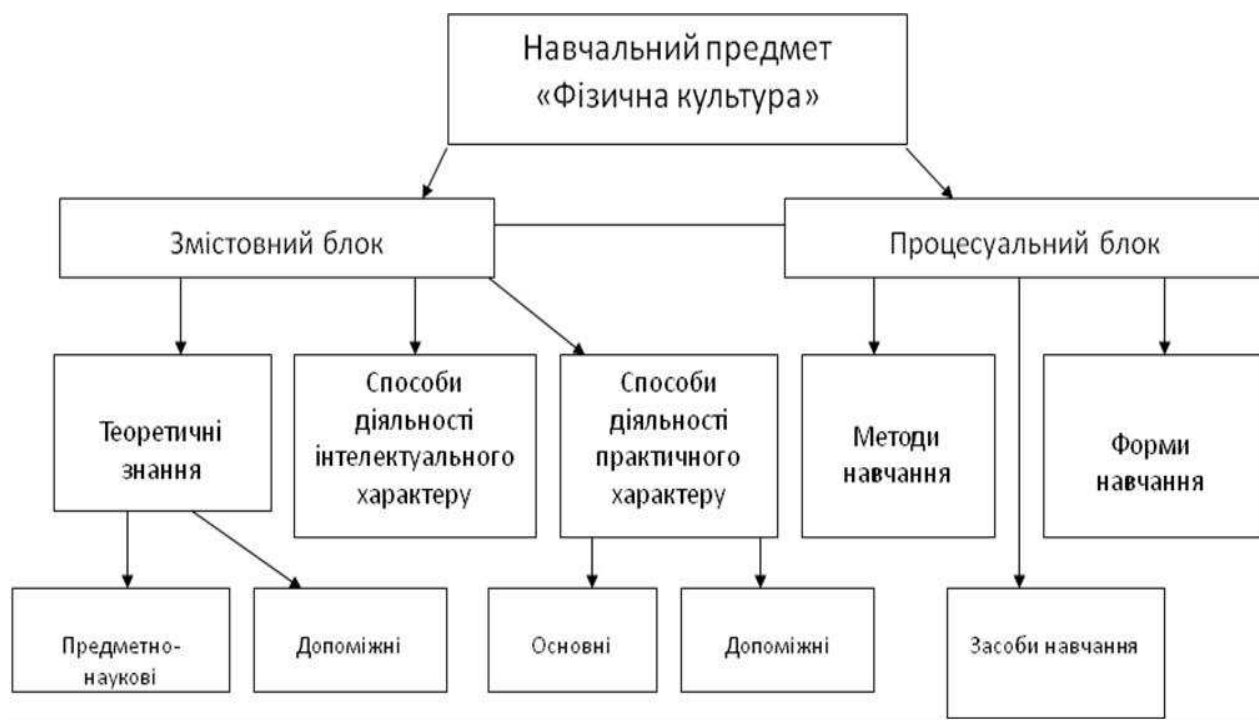

Рис. 1. Дидактична модель навчального предмета „Фізична культура”

Наступне протиріччя виникло між традиційними формами й методами проведення навчально-виховного процесу і вимогами сучасних інноваційних підходів. Основною формою залишається урок, але немає теоретично обгрунтованої класифікації уроків, не визначені види й типи уроків. У теорії розглядається два підгрунтя видів уроків: за змістом (легка атлетика, гімнастика, футбол, лижна підготовка, плавання тощо) і комплексні (загальної фізичної підготовки). Немає видів уроків за напрямками: теоретичної підготовки, рекреаційні, відновлюючи, дослідницькі тощо.

Типологію уроків необхідно здійснювати за основними цілями навчального заняття: вступні, вивчення нового матеріалу, повторення та закріплення, контрольні, змішані, комбіновані тощо. Нижче (рис. 2) ми пропонуємо один із варіантів класифікації уроків фізичної культури.

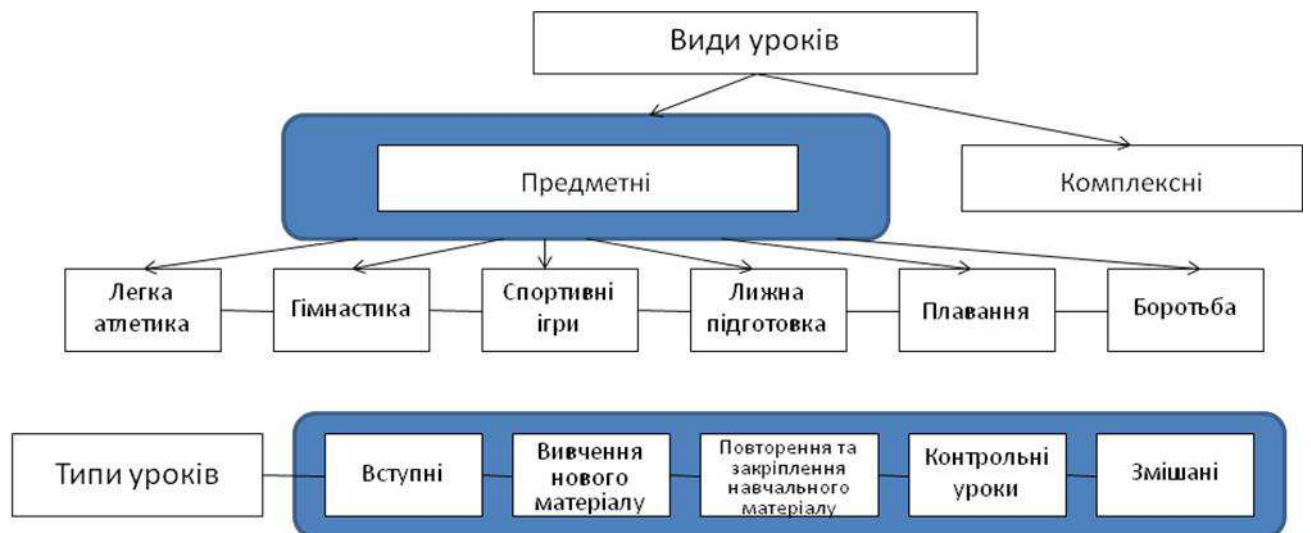

Рис. 2. Класифікація уроків фізичної культури

Протягом багатьох років у теорії і методиці фізичного виховання до основних методів відносять: словесні, наочні і практичні. Не розглядаються в теорії такі методи, як пояснювально-ілюстративні на основі поширеного використання наочності; репродуктивний метод на основі складання і пред'явлення завдань на відтворення знань, способів діяльності практичного та інтелектуального характеру; проблемний метод на основі включення елементів частково-пошукової і дослідницької діяльності. У наших матеріалах ми тільки позначимо цю проблему, але її ґрунтовне вирішення потребує окремого дослідження.

П'ятим є протиріччя між існуючою системою оцінювання навчальних досягнень учнів і реальними можливостями школярів різних ступенів навчання [2; 3]. У сучасності не має науково обґрунтованої системи оцінювання й одним із завдань науковців є розробка нових принципів вирішення цієї проблеми.

До основних шляхів усунення зазначених протиріч слід віднести:

1. Науково-теоретичне обґрунтування педагогічно адаптованих цілей і завдань шкільного фізичного виховання з урахуванням соціальних вимог суспільства на основі гуманізації і демократизації.

2. Розробка конкретних цілей і завдань для учнів початкового, середнього й старшого ступенів на основі врахування анатомо-фізіологічних і статевих особливостей учнів, їх нахилів, інтересів і потреб, створення умов для

формування у індивіда соціально значимої системи цінностей.

3. Використання наукових підходів до добору та конструювання змісту фізкультурної освіти з урахуванням загально дидактичного підходу до складових змісту освіти, а саме до його основних чотирьох елементів. Визначити взаємозв'язок і логічні відношення між провідним компонентом змісту фізкультурної освіти (способи діяльності) і теоретичним компонентом з метою усвідомленого оволодіння учнями руховими вміннями й навичками, а також формування фізичних якостей.

4. Раціональне використання методів і організаційних форм, обумовлених цілями й науково обґрунтованим змістом, з метою забезпечення якісного оволодіння учнями теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками, виховання основних рухових якостей на основі усвідомленого ставлення учнів до навчального процесу.

5. Розробка системи комплексного оцінювання навчальних досягнень учнів 1-11 класів (рівень теоретичних знань і техніки виконання основних способів діяльності, індивідуальний рух у засвоєнні навчального матеріалу й розвитку рухових здібностей, стан фізичної підготовленості за допомогою доступних рухових тестів і нормативів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило визначити основні (але не всі) протиріччя організації навчально-виховного процесу на уроках фізичної культури. Висвітлені шляхи вдосконалення цього процесу за допомогою: визначення основних функцій кожного ступеня навчання й конкретизації цілей та завдань для кожного класу; використання наукових підходів до проектування (добору й конструювання) змісту фізкультурної освіти на основі створення дидактичної моделі навчального предмета „Фізична культура”; добору оптимальних методів і форм організації навчального процесу, який ґрунтується на сучасній типології уроків фізичної культури; розробки системи комплексного оцінювання навчальних досягнень учнів з використанням тестів, навчальних і контрольних нормативів.

Перспективним шляхом подальшого дослідження проблеми вдосконалення системи навчально-виховного процесу в школі вважається вивчення її з позицій

теоретико-методологічних підходів, а саме: системного синергетичного, культурологічного, аксіологічного та акмеологічного. Це дозволить всебічно розглянути проблему вдосконалення навчальної діяльності учнів на уроках фізичної культури й підготувати відповідні рекомендації для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Література:

1. Концепція фізичного виховання в системі освіти України. Ухвалена колегією Міністерства освіти і науки України №7/6-18 від 23 квітня 1997р.
2. Лист МОН України № 1/9-182 від 20.03.09 „Щодо особливостей застосування контрольних навчальних нормативів і вимог з фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах”.
3. Неделько В. Здоров'є школьника. «Половине школьників фізкультура не по силам» /В.Неделько //Газета 7-я,2010.- №3 (476).- С.5.
4. Наказ МОН України № 956 від 22.10.2008 року „Про заходи щодо вдосконалення роботи з фізичного виховання та збереження здоров'я школярів у навчальних закладах України”.[Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main/cgi/>
5. Наказ МОН України № 1008 від 08.11.2008 року „Про невідкладні заходи щодо збереження здоров'я учнів під час проведення занять з фізичної культури, Захисту Вітчизни та позакласних спортивно-масових заходів”. Інформаційний збірник МОН України.- 2008.- №31-32-33.
6. Рішення колегій МОН України, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 13/1-2, 10, 11/1 від 11 листопада 2008 року „Про реформування фізичного виховання учнів та студентської молоді у навчальних закладах України”.
7. Теоретические основы содержания общего среднего образования / Под ред. В.В.Краевского, И.Я.Лернера.- М.: Педагогика.- 352с.